

mere givende at diskutere, end hvilken forfatter og komponist der stod bag de mange kantater og lejlighedssange, som kongen slugte i stort mål.

Med hensyn til formalia skal det retfærdigvis nævnes, at mange af de allerede omtalte kommentarer er identifikationer af de 4-5.000 personer, der er nævnt i personregistret. Det er en imponerende og uhyre værdifuld præstation, som er gjort på dette felt. Desuden er værket forsynet med person-, sted-, sag- og stikordsregistre. Trods mange stikprøver har jeg ikke truffet fejl i de førstnævnte. Det kan desværre ikke siges om det sidste, der kort benævnes »et regulært stikordsregister« (s. 795). Det er svært at gennemskue, hvad det regulære består i, for registret er fyldt med mangler og vilkårligheder, og der er al mulig grund til at være meget varsom i brugen af det. Samtlige mulige stikord til et emne skal i hvert fald slås efter med opfindsomhed. Skulle man f.eks. have fundet omtalen af »at tilberede Øl af Kartoffler« (12/2 1844) via registret, går man forgæves under stikordene *Bryggeri* og *Ølbrygning*, omtalen står nemlig under *Kartofler*. Søger man Eidsvollforfatningen, må man ikke slå sig til tåls med stikordet *Norske Constitution*, men også checke *Forfatningsforhold*. Man skal tillige huske forskellige stavemåder. Mens opslag under *Cholera* og *Kolera* giver samme resultat, er henvisningerne vidt forskellige under *Catholicisme* og *Katolicisme*. Manglerne er tillige legio. »Højskole Planen« omtales f.eks. (6/2 1844), men fremgår ikke under *Højskole*. En »Dødsdom« (16/7 1847) findes hverken under *Dødsdom* eller *Dødsstraf*, men manden blev da også benådet (24/8 1847), hvilken dato heller ikke står under *Benaadninger*. Skal man være helt sikker, skal hele værket læses.

Derimod er den lange forkortelsesliste til sidst et effektivt hjælpemiddel, der må takkes meget for. Mange af de

forekommende forkortelser er i dag det rene volapyk, men den udarbejdede liste står distancen og indfrier fuldt ud behovet, og vil i øvrigt kunne anvendes også i andre sammenhænge.

Sammenfattende må udgivelsen anbefales varmt til alle med interesse for det 19. århundredes historie. Som Povl Engelstoft skrev i *Historisk Tidsskrift* (11. rk. I, 1944-46, s. 484): »Paa en sælsom Maade staar denne Konge midt i det 19. Aarhundredes Historie med et Janushoved – som et Fyr, der lyser baa- de tilbage og frem«.

Kenn Tarbensen

Poul Skaaning: *Den unge Christen Kold – som samtiden så ham*. (Odense Universitetsforlag, 1995). 170 s., 250 kr.

I forbindelse med slægtshistoriske studier søgte lektor ved Vestfyns Gymnasium Poul Skaaning i sin tid at kaste lys over sin oldefaders skæbne. Det lykkedes kun i begrænset grad. Ofte får man kun tørre fakta ud af slægtsforskning. Men så meget blev dog klart, at oldefaderen havde gået på Snedsted seminarium og der haft Christen Kold som klassekammerat. Her var der betydelig større muligheder for at få kulør på fortiden, og efterhånden kom Kold derfor til at stå i centrum for undersøgelserne. Resultatet blev den foreliggende bog om hans barndom og ungdom.

Der er unægtelig tale om et behov, der bør dækkes. Den seneste større fremstilling af Kolds liv, Hanne Engbergs bog fra 1985, tager først for alvor fat på Kolds liv fra 1837. Men det, der ligger forud, er så vist ikke uden betydning.

Skaaning går metodisk til værks og påpeger, at man i alt for høj grad har taget Kolds vennemøde-tale fra 1866 som en pålidelig kilde til hans ungdomshi-

storie – uden at tage hensyn til den specielle situation, den er holdt i. Derfor har man også taget den oplysning for pålydende, at Kolds vækkelse skyldtes Peter Larsen Skræppenborg. Skaaning gør opmærksom på, at Peter Larsen ifølge de rejseruter, der er offentliggjort af F.O. Overgaard og A. Pontoppidan Thyssen, slet ikke kan have været i nærheden af Snedsted på den tid, som Kold selv henlægger sin vækkelse til. Den egentlige inspirator for vækkelsen har derimod været en mand, som Kold ikke så godt kunne tillægge æren over for en samling af begejstrede grundtvigianere i 1866 – nemlig seminariets forstander, den senere biskop og grundtvigianer-æder G.P. Brammer.

I det hele taget virker store dele af bogen som en rehabilitering af Brammer over for den traditionelle grundtvigske modvilje. Der gøres opmærksom på, hvor nær ved Grundtvig Brammer stod i sin ungdom, og hvorfor han efterhånden trak sig tilbage. Det understreges også, at det brud, der indtraf mellem Brammer og Kold, netop ikke skyldtes nogen særlig grundtvigianisme hos Kold. Efter Skaanings mening var det en regulær pietistisk opvækkelse, Kold oplevede, og det var netop hans pietisme, Brammer tog afstand fra. At den så senere modificeredes – uden dog nogen sinde at forsvinde helt – det er en anden sag.

I det hele taget må man sige, at det idealiserede grundtvigske billede af Kold får visse skrammer. Der er næppe tvivl om, at han må have været umådelig selvkredsende og umådelig optaget af sin egen åndelige udvikling. Efter alt at dømme er det også det, der har ødelagt forholdet til kæresten Else Henriksen, som han formodentlig kunne have levet ganske lykkeligt sammen med, hvis han havde været lidt mindre selvhøjtidelig. Nu kom det til et brud, som for Else blev indledningen til en tragisk skæbne.

Ved siden af disse revisioner af anerkendte billeder bringer bogen morsomme glimt af dagliglivet på seminariet i Snedsted og rids af adskillige af de interessante skikkelser omkring Kold: hans moder, P.K. Algreen, G.Ph. Pfaff m.fl. Der står meget i den lille bog.

Helt fejlfri er den dog ikke. Det må undre, at A.G. Rudelbach konsekvent omtales som Rudelsbach. Forfatteren kan heller ikke blive enig med sig selv om, hvorvidt Kolds bekendte medarbejder hed Poulsen Dal eller Povlsen Dal. Ofte henvises der til Brammers skildring af sin ungdom – med forkortelsen »G.P. Brammer 1884« eller en endnu kortere form. Men uheldigvis er dette skrift faldet ud af den afsluttende litteraturliste, således at vi altså slet ikke får den fuldstændige titel.

Sådant må dog betragtes som mindre fejl. Alt i alt er der tale om et dygtigt og interessant historisk arbejde, som virkelig bringer nye synspunkter ind i debatten, og som derfor må vække til eftertanke. Der må nødvendigvis tages hensyn til denne bog ved fremtidige arbejder om Christen Kold.

Thorkild C. Lyby

Ditlev Tamm: *Konseilspræsidenten Jacob Brønnum Scavenius Estrup 1825-1913*. (Gyldendal, 1996). 395 s., 288 kr.

Retshistorikeren Ditlev Tamm har med denne bog præsteret et centralt bidrag til Estrup-litteraturen. Det gælder ikke så meget den politiske side af Estrups virke som hans personlighed. I forvejen har først Erik Henriksen i *Mændene fra forfatningskampen* (1913) og siden K.G. Brøndsted (1925) og Th. Thaulow (1940) skrevet biografier, hvortil kommer Helge Larsens og Niels Neergaards artikel i *Dansk Biografisk Leksikon*. Disse levnedsskildringer er vidt forskel-